

Kutsal Bir Mekân Olarak KUDÜS

Rabia MERT

eski
reni
YAYINLARI

Eskiyeni Yayınları: 47

**Kutsal Bir Mekân Olarak
KUDÜS**

Rabia MERT

© FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti. (Sertifika no:13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
AYDAN BASIM ve YAYIM LTD. ŞTİ.
Örnek Sanayi Sitesi Alınteri Bulvarı
364. Sokak No: 4 Ostim/ANKARA
Tel: 0312.354 46 27-28

1. Baskı: Ekim 2018

ISBN: 978-605-5978-57-0

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİCARET LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No:14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0 312) 310 08 60 - Fax: (0 312) 311 47 89
web: www.eskiyeni.org • e-mail: fcr@fcr.com.tr

Kutsal Bir Mekân Olarak KUDÜS

Rabia MERT

Ankara 2018

Rabia MERT

Tokat/Turhal'da doğdu. 2004'te Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi. Aynı üniversitede başladığı Yüksek Lisansını "*Hanefi Mezhebi Fıkıh Kitaplarında Ehl-i Kitapla İlgili Hükümlerin Tahlili*" adlı teziyle 2011 yılında tamamladı. 2017 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesinde "*Tarihsel, Mitolojik ve Dini Bağlamda Kutsal Bir Mekân Olarak Kudüs*" isimli teziyle Doktorasını tamamladı ve Sinop Üniversitesi İlahiyat Fakültesine Dr. Öğretim Üyesi olarak atandı. Halen aynı fakültede görevine devam etmektedir.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	7
KISALTMALAR	11
GİRİŞ	13

BİRİNCİ BÖLÜM

KUTSAL MEKÂNIN MAHİYETİ SORUNU

1. Giriş	21
2. Kutsal Mekânın Anlamı	22
3. Kutsal Mekân Algısı	30
3.1. Psikolojide Kutsal Mekân	31
3.2. Edebiyatta/Sanatta Kutsal Mekân	33
3.3. Mistisizmde Kutsal Mekân Anlayışı	37
4. Dinlerde Kutsal Mekân	44
5. Kutsal Mekânın Sembolik Anlamı	49
5.1. Taş ve Dağ Sembolü	54
5.2. Merkez Sembolü	57
5.3. Yükseliş Sembolü	62
5.4. Yeni Kudüs Sembolü	65
6. Kutsal Mekânın Mitolojik Yorumu	72
7. Değerlendirme	77

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL GERÇEKLIK İÇİNDE KUDÜS'ÜN ANLAMI

1. Giriş	79
2. Kudüs'ün Kutsal Mekân Olarak Ortaya Çıkışı	79
3. Yahudilikte Kudüs'ün Anlamı	83
3.1. Hz. İbrahim ve Vaat Edilen Topraklar	84
3.2. Hz. Musa ve Çıkış: Kudüs'ün Çıkış Mitindeki Yeri	88
3.2.1. Toplanma Çadırı'nın Kuruluşu	94
3.2.2. Ahid Sandığı	96
3.3. Hz. Davud ve Hz. Süleyman: Kutsal Şehrin Ele Geçirilişi/ Mabedin İnşası	100
3.4. Mabedin Anlam ve Rolündeki Dönüşüm	108
3.4.1. Kudüs'ün İşgali ve Mabedin Yıkılışı	108
3.4.2. Ezra: Sürgünden Dönüş Mabedin Yeniden İnşası	113
3.4.3. Makkabi Ayaklanması	119
3.4.4. Herod: Mabedin Genişletilmesi	121
3.5. Putperest Roma: Yahve'nin Mabedi Yerine Jüpiter Tapınağı	124
3.5.1. Yahudi İsyanı: Mabedin II. Yıkılışı	124
3.5.2. Bar Kohba Ayaklanması	126
4. Hristiyanlıkta Kudüs'ün Anlamı	127

4.1. Hz. İsa Kudüs'te-----	127
4.2. Çarımhtan Sonra Kudüs'teki Havariler/Pavlus-----	131
4.3. Hristiyan Bizans: Konstantin'in Kıyamet Kilisesi -----	136
5. Müslümanlar İçin Kudüs'ün Anlamı -----	140
5.1. Hz. Ömer'in Kudüs'ü Fethi: Sahra Kayasının Ortaya Çıkarılması -----	140
5.2. Emeviler: Kubbetü's-Sahra'nın İnşası -----	148
5.3. Haçlılar: Kudüs'ü Kurtarmak İsteyen Hristiyanlar -----	154
5.4. Selahaddin Eyyübi: İlk Kiblenin Ele Geçirilmesi -----	163
5.5. Osmanlılar: Doğu ve Batı Arasında-----	168
6. Kudüs'ün Kutsal Mekân Anlamının Dönüşümü-----	176
6.1. İngilizler: Kudüs Dünya Siyasetinin Merkezinde -----	176
6.2. İsrail: Vaat Edilen Topraklara Dönüş/Çatışmanın Başlangıcı ---	179
7. Değerlendirme-----	183

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİNLERDE KUTSAL MEKÂN OLARAK KUDÜS

1. Giriş-----	185
2. Yahudilikte Kudüs -----	187
2.1. Kurban ve Dua İbadetlerinde Kudüs'ün Yeri-----	187
2.2. Hac Mekânı Olarak Kudüs -----	196
2.3. Kudüs'ün Eskatolojik Anlamı -----	199
2.3.1. Mesih Krallığının Mekânı Kudüs -----	200
2.3.2. Tanrı'nın Krallığının Mekânı Kudüs -----	208
3. Hristiyanlıkta Kudüs -----	211
3.1. İbadetlerde Kudüs'ün Yeri-----	211
3.2. Hac Mekânı Olarak Kudüs -----	215
3.3. Kudüs'ün Eskatolojik Anlamı -----	216
3.3.1. Binyılcı Görüşlerde Kudüs'ün Yeri -----	217
4. İslam'da Kudüs -----	220
4.1. Kudüs'te İbadet -----	220
4.2. Kudüs'ün Kible Olması -----	222
4.3. Miraç Mekânı Olarak Kudüs -----	226
4.4. Eskatolojide Kudüs'ün Yeri-----	234
5. Değerlendirme-----	242
SONUÇ -----	245
KAYNAKÇA -----	251
EKLER -----	267
1. KRONOLOJİ-----	267
2. HARİTA ve PLANLAR-----	269
3. RESİMLER -----	275

TAKDİM

Kudüs, Amerikan başkanı Donald Trump'un İsrail'in başkenti olarak ilan ettiği ve Amerikan Büyükelçiliğini taşıma kararı aldığı andan itibaren dünyanın en önemli gündemi haline gelmiş durumdadır. Lakin Kudüs, aslında yüzlerce yıldır insanlığın gündemindekini yerini korumaktadır. Son hadiseler sadece onu biraz daha görünür kılmıştır.

Bilinen tarihi itibariyle kuruluşu M.Ö. 3000'lere uzanan bu kent nedense antik medeniyetlerin hemen hepsi için önemli bir yer olarak kabul edilmiştir. Tanrı Salem'in şehri olarak anılmaya başlamasından itibaren de paganizmden monoteist dinlere kadar farklı dini gelenekler tarafından kutsal bir kent olarak kabul edilmiştir. Önceleri sadece ekonomik gerekçelerle önem atfedilen kent, sonradan dini ve aslında çoğu zamanda siyasal sebeplerden ötürü çok önemli bir belde kabul edilegelmiştir.

Değişen dinlere rağmen bir beldenin kutsallığının değişmemesi nadiren görülen bir durum olmakla birlikte dünyada bu denli paylaşılabilen bir kutsal mekân örneği söz konusu değildir. Artık antik paganist geleneklerin müntesipleri kalmadığı için onların kutsallık iddiaları sadece arkeoloji ve tarihin konusu olarak durmaktadır. Ancak üç monoteist din açısından Kudüs ve Mescid-i Aksa/Süleyman Mabedi ile mabedin yapıldığı tepe önemini korumaktadır. Neden değişen dinlere rağmen aynı mekân kutsallığını korumaya devam ediyor? Neden binlerce yıldır insanlar Kudüs için ölmekte ve neden Kudüs'te ölmeyi, Kudüs'ün toprağına gömülmeyi arzu etmektedir? Neden bir kayalıktan ibaret olan, Zeytin Dağındaki birkaç zeytin ağacı hariç herhangi bir yeşilliği ve doğal güzelliği olmayan bu yer, bir cennet olarak adlandırılıp burada kurulan/kurulacak olan krallık Cennetin Krallığı olarak adlandırılmaktadır?

Romalılardan Haçlılara kadar binlerce insan bu şehir için öldü. Yaklaşık 12-13 asır şehre tam olarak hâkim olan Müslü-

manlar, şehri kaybetmemek için binlerce canı feda ettiler. Neden? Neden dinlerin tarihsel serüvenleri içerisinde başka kutsal mekânların da ortaya çıkmasına rağmen insanların bu beldeye bakışlarında ciddi bir değişiklik meydana gelmiyor? Neden ilerleyen zamana ve değişen şartlara rağmen insanların algıları değişmiyor? Neden Kudüs hala Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler için bir arınma, af dileme, umudun, barışın ve güzelliğin beldesi olarak kabul ediliyor? Tüm bunca umut ve hayale karşın neden bir türlü barışın, huzurun, selametın şehri olamıyor? Yoksa bazı Hristiyanların dediği gibi İsa'nın "Seni yerle bir edip halkını mahvedecekler. Sende taş üstünde taş bırakmayacaklar." (Luka 19/44; 21/6; Markos 13/2; Matta 24/2) şeklindeki kehaneti gerçekleştiği için mi bu şehir huzur bulmuyor? Ya da diğer bir ifadeyle niçin huzuru uzun sürmüyor? Zira özellikle Hz. Ömer dönemi sonrasındaki İslami yönetimler boyunca şehre barışın egemen olduğu biliniyor. Lakin bu huzur ve barış sürekli dışarıdan gelen saldırılarla yok edilmeye çalışılmıştır. Neden bu şehri insanlığın ortak bir kutsal mekânı, barışın ve selamın şehri haline getirmek için uğraşılmıyor? Tüm bu sorular aslında bu çalışmanın başlangıcındaki temel sorulardır. Bir mekânı diğer yerlerden ayıran kutsallık olgusunu anlamak için Kudüs'ten daha uygun bir yer bulmak zordur. Zira fenomenolojik olarak kutsal mekân olgusu ancak Kudüs üzerinde incelendiğinde anlamlı olacaktır. Çünkü Kudüs, gerek üç monoteist din açısından ve gerekse antik pagan gelenekler açısından kutsal bir mekân olarak ittifakla kabul edilen nadide bir yerdir. Bu yüzden bu çalışmanın başlangıcında kutsal mekân fenomenolojisi için Kudüs'e bakmanın anlamlı olacağı düşüncesinden hareketle bir mekânı profan olmaktan çıkaran faktörlerin neler olduğu ve bir mekânın nasıl kutsiyet kazandığı sorusunun cevabının Kudüs incelemesiyle ortaya çıkabileceği düşünüldü. Sonuçta da elinizdeki eser ortaya çıktı.

Bir doktora tezinin bir miktar geliştirilmiş ve gözden geçirilmiş halini ihtiva eden bu çalışmada paylaşılamayan bir kutsal mekân olarak Kudüs incelenmekte olup, Kudüs'ün tarihi, Kudüs'e dair mitolojik ve dini söylemlerle insanların kafalarındaki mistik ve politik algılar üç monoteist din açısından irdelenmek-

tedir. Aynı zamanda yukarıdaki gibi kafalarımızı rahatsız eden onlarca sorunun cevabı aranmıştır. Belki bazen soruların cevabı tam olarak ortaya konamamıştır. Bu da bir miktar doğaldır. Böylesi girift bir konuyu, böylesine iç içe geçmiş bir tarihi tam olarak anlamak hiç de kolay değildir. Ama bu çalışma mesele- nin anlaşılmasına, bazı soruların tartışılmasına ve bazılarının cevaplarının ortaya çıkmasına ve yeni bazı soruların sorulması- na imkan sağlayacaktır.

Bir mekânın kutsal mekân olarak diğer mekânlardan ay- rışmasını sağlayan tarihi olaylar ve mitolojik anlatılar en az tan- rısal vahiyler kadar önemlidir. Zira insanların algılarını çoğu zaman bu anlatılar oluşturur. Bu yüzden de eserde pek çok an- latıya -doğrulukları çok sorgulanmaksızın- insanlar için ifade ettikleri anlam dikkate alınarak yer verildiğini göreceksiniz. Bunları okumak kutsallığı oluşturan tek bir etkenin olmadığını bu nedenle sorunu çözenin tek bir cevabının olmadığını da görmeyi sağlayacaktır. Kısaca bu çalışma, okuru üç dinin pen- ceresinden Kudüs'e bakarak Kudüs'ü yeniden okumaya davet etmektedir.

Prof. Dr. Cengiz BATUK